

Dr. Ahmet BATUR

Diyanet İşleri Başkanlığı Görevlisi, Siirt İl Müftülüğü
Officer in the Presidency of Religious, Siirt Müfti's Office
Siirt, Türkiye
ahmetbatur56@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-9004-2412

Fıkıh Usûlünde Âhâd Haberle Nesh Meselesi

The Issue of Abandonation with Ahâd News in Fiqh Methodology

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 27 Ekim 2023 / 27 October 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Aralık 2023 / 10 December 2023
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık 2023 / 30 December 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf | Citation

Batur, Ahmet. "Fıkıh Usûlünde Âhâd Haberle Nesh Meselesi".
Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 5 (Aralık 2023), 155-172
DOI: 10.61216/darulhadisdergisi.1382207

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by Turnitin.
No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ahmet BATUR).

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi
Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Haber kavramı fıkıh usulü âlimleri tarafından "mahiyeti itibarıyla doğru ve yalan olma ihtimali bulunan söz" manasında kullanılmaktadır. Haber, aktarılması yönünden mütevâtir ve ahâd olarak iki kısma ayrılmaktadır. Usûl âlimleri arasında mütevâtir haberin hüccüyeti ve kendisiyle neshin yapılabileceği hakkında neredeyse tartışma bulunmazken ahâd haberin delil oluşu ve kendisiyle neshin olması hususunda ise tartışma bulunmaktadır. Bu tartışmaların yanında nesh kavramı, usûl kaynaklarında farklı şekillerde tarif edilmiştir. Bu tanımlardan biri "şer'î bir hükmün daha sonra ortaya çıkan kendisi gibi şer'î bir hüküm ile kaldırılması" şeklinde olup ve tarif, daha evla kabul edilmiştir. Bu anlamda kabul gören neshin, ahâd haber ile vukuu meselesi belirtildiği üzere fıkıh usulünde tartışma konusu olmuştur. Zâhirîlerden İbn Hazm'ın ve Hanbelîlerden de Tûfî'nin içinde bulunduğu kimi usûlcüler, ahâd haber ile Kur'ân ve mütevâtir sünnettın neshini mutlak olarak kabul ederken kimi usûlcüler ise, mutlak olarak reddetmiştir. Bâcî ve Gazâlî gibi âlimler ise, ahâd haber ile neshi kabul etmiş fakat Hz. Peygamber dönemi ve sonrası arasında bir ayrıma gitmişlerdir. Onlar, Hz. Peygamber zamanında haber-i vâhid ile neshin gerçekleşmesini kabul ederken, sonrası içinse kabul etmemektedirler. Bu çalışmada söz konusu görüşler, gerekçeleriyle birlikte değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, Fıkıh usûlü, Haber, Mütevâtir haber, Âhâd haber, Nesh

The Issue of Abandonation with Ahâd News in Fiqh Methodology

Abstract

The concept of khabar is mentioned by fiqh scholars as a word which may be true but also possibly a lie due to its nature. In the manner of conveying the news, it is divided into two parts: mutawatir and ahâd. While there is almost no debate about the validity of the mutawatir news and the possibility of abrogation with it among methodology scholars, there is also a debate about the validity of the ahad news and the possibility of abrogation with it. In addition to these discussions, the concept of abrogation has been described in different ways in the methodology sources. One of these definitions is "the abrogation of a shar'i ruling by a similar shar'i ruling that emerged later, and the definition is more accepted. In this sense, the issue of abrogation accepted in this sense has been a matter of debate in the fiqh procedure, as stated above. While some methodology scholars, such as Ibn Hazm from the Zahiris and Tufi from the Hanbalis, accepted the abrogation of the Quran and the mutawatir sunnah with ahâd news as absolute, some other scholars rejected it absolutely. They made a distinction between the period of the Prophet Muhammad and after. While they accept the realization of abrogation with the news of the unity in the time of the Prophet, they do not accept it later periods. In this study, these approaches mentioned above will be evaluated through their justifications.

Keywords: Islamic Law, Methodology of fiqh, Narrations, Mutawatir narrations, Ahad narrations, Abrogation

Giriş

Âhâd haber, İslam hukukçuları tarafından haberin diğer kısmı olan mütevâtir haberin karşıtı olarak kabul edilmektedir.¹ Haber ise sözlükte "bir nesneyi/varlığı gereği gibi bilmek için yoklayıp sınamak, bir şeyin hakikatinden haberdar olmak ve bir şeyi kapsamlı bilmek; uzman

¹ Hamit Sevgili, "Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin Usûl Anlayışında Âhâd Haberın Epistemolojik Değeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2019): 229.

olmak” mânasına gelen hubr (hıbre) kökünden türemiş bir isimdir.² Terim olarak ise “Mahiyeti itibariyle doğru ve yalan olma ihtimali bulunan söz” diye tarif edilmiştir.³ Ancak Allah ve Rasûlü’nün (s.a.) sözleri ve mütevâtir haberlerin yalan olma ihtimalleri söz konusu olmadığından haber kavramı için yapılan bu tanım, pek hoş karşılanmamış onun yerine “Doğru veya yalan olması kaçınılmaz olan söz” şeklindeki tanımı tercih edilmiştir.⁴

Haber, usûl âlimlerine göre mütevâtir ve âhâd olarak iki kısma ayrılır. Mütevâtir, “Hz. Peygamber’e ulaşıncaya kadar sayılarının çokluğu ve mekânlarının farklılığı sebebiyle adeten yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluğun kendileri gibi bir topluluktan naklettiği ve başı, ortası ve sonu yani bütün râvi tabakaları sayının çokluğu bakımından aynı olan haberler.” diye tarif edilmiştir.⁵ Mütevâtir, lâfzî mütevâtir ve manevî mütevâtir olarak iki nevidir. Lâfzî mütevâtir, râvî zincirinin başından sonuna kadar, yalan üzerine ittifak etmeleri mümkün olmayan râviler tarafından aynı lafız ile rivayet edilen haberdir.⁶ Manevî mütevâtir ise rivayetler farklı olsa da yalan üzerine birleşmeleri ihtimal dâhilinde olmayan topluluğun, içeriği aynı olmakla beraber farklı lafızlarla rivayet ettiği haberdir.⁷ Mütevâtir haber, ilim (kesin bilgi) ifade eder. Yani haber verenlerin doğru söylediklerini ve verilen haberin konusunun doğru olduğunu gösterir.⁸ Mütevâtir sünnet’in hükmü, Hz. Peygamber’den naklinin/sübutunun kesin bir şekilde sabit olmasıdır. Bunun için mütevâtir sünnetle amel etmek farz, inkârı ise küfrü gerektirir. Mütevâtir sünnet’te geçen lafızların delâleti zannî olmadıkça delâlet ettiği hükümlerde ihtilâf söz konusu olmayıp,⁹ sübutu gibi delaleti de kati olur.

Âhâd haber ise ister Hz. Peygamber’den rivayette bulunan râvilerinin sayısı, ister sonraki tabakalardaki râvilerinin sayısı itibariyle olsun, tevâtür seviyesine ulaşmayan haberdir.

² Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, “Haber”, *Lisânü’l-Arab*, (Beyrut: Dâru’s-Sâdir, ty.), 4/227; Yusuf Şevki Yavuz, “Haber”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14/346.

³ Ebü’l-Hüseyn Muhammed b. Alî el-Basrî, *Mu’temed fi usûli’l-fikh*, thk. Muhammed Hamîdullâh (Beyrut: el-Me’hedu’l-İlmiyye, 1385/1965), 2/542; Ebû İshâk İbrâhîm eş-Şîrâzî, *Şerhu’l-Lume’*, thk. Abdulmecîd Türkî (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmiyye, 1408/1988), 2/567.

⁴ Şîrâzî, *Şerhu’l-lume’*, 2/567; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Müstasfâ min ilmi’l-usûl* (Beyrut: el-Mektebetu’l-Asriyye, 1433/2012), 187.

⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Usûlü’s-Serahsî*, thk. Ebû’l-Vefâ el-Afgânî, (Haydarâbâd: İhyâu’l-Mearif en-Nu’ mâniyye, ty.), 1/282.

⁶ Subhî’s-Sâlih, *U’lûmu’l-hadîs ve mustalahuhu* (yy.: Dâru’l-İlim, ty.), 148; Abdullah Aydın, “Mutevâtiru’l-lafzî”, *Hadis Istılahları Sözlüğü* (İstanbul: M. Ü. İ. Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Baskı, 2013), 234.

⁷ Subhî’s-Sâlih, *U’lûmu’l-hadîs*, 148; Talat Koçyiğit, *Hadîs Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 21; Aydın, “el-Mutevâtiru’l-ma’nevî”, 237.

⁸ Ebu’l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Muhammed el-Âmidî, *el-Ihkâm fi usûli’l-ahkâm* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1426/2005), 2/259; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *İrşâdu’l-fuhûl ilâ tahkiki’l-hak min ’ilmi’l-usûl*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hellâk (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1428/2007), 190; H. Yunus Apaydın, “Mütevâtir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/210.

⁹ Ebü’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Huseyn el-Pezdevî, *Usûlu’l-Pezdevî (Kenzu’l-vusûl ilâ ma’rifeti’l-usûl)* (yy.: Mir Muhammed Kütüphanesi, ty.), 152; Zekiyüddîn Şa’bân, *Usûlu’l-fikhi’l-İslâmî* (yy.: ty.), 61.

Sünnet'in büyük çoğunluğu da Hz. Peygamber'den âhâd tarikiyle nakledilmiştir.¹⁰ Haber-i vâhid ile amel etme, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî usûl âlimlerine göre vaciptir.¹¹ Bu hususta aykırı görüşler söz konusu olmuşsa da sahabenin, tâbiînin ve tebeu't-tâbiînin âhâd haberle amel etmelerinin son derece fazla olması, kendisiyle amel etmenin gerekliliğini desteklemektedir. Bu konuda, herhangi bir tereddüt oluşmuşsa da bu âhâd haberin zatından kaynaklı olmayıp; sıhhati hakkındaki şüphe, râvideki töhmet ve râcih olan müâriz/karşıt bir delilin varlığı gibi dış faktörlerden kaynaklanmıştır.¹² Ayrıca âhâd haberle amel etme durumu, mutlak olmayıp gerekli şartları taşıması durumunda vaciptir.¹³ Haber hakkındaki bu kısa bilgiden sonra şimdi de asıl konumuz olan âhâd haber ile nesh mevzusuna geçilecektir. Önce nesh kavramı, vukuu, şartları ve çeşitleri; ardından da âhâd haber ile nesh meselesi, aralarında ihtilaf bulunan usûl âlimlerinin gerekçeleriyle beraber ele alınacaktır.

1. Nesh Kavramı ve Vuku

Nesh kelimesi, sözlükte “ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek, kopyasını alma, bir şeyi iptal edip yerine başka bir şey getirme” anlamlarına gelmektedir.¹⁴ Terim anlamı için ise usûl âlimleri farklı tanımlar yapmışlardır. Ebû İshâk eş-Şîrâzî (öl. 476/1083),¹⁵ Gazâlî (öl. 505/1111)¹⁶ ve Âmidî (öl. 631/1233)¹⁷ gibi âlimlerin de içinde bulunduğu bir grup usûlcüye göre nesh; önceki (şer'î) hitap ile sabit olan hükmün, kalktığına delâlet eden (şer'î) hitaptır.¹⁸ Ancak bu tarif, neshin bizzat ortadan kalkma (irtifâ'), hitabın ise hükmün kalktığına delâlet edici olduğu ve her ikisinin farklı şeyler olduğu ve de nâsihin sözlü (kavlî) bir delil olabileceği gibi (Hz. Peygamber'e ait) bir fiil de olabilir gibi itirazlara maruz kalmıştır.¹⁹ İbn Hâcib de neshi, şer'î hükmün sonra olan şer'î bir delil ile kaldırılması, diye tarif etmiştir.²⁰ Neshin bu tanımına da, hüküm Allah'ın kadîm olan kelamına râcidir ve kadîm olan da kaldırılmaz, eleştirisi

¹⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi me'rifeti usûli 'lmi'r-rivâye*, thk. İbrâhîm b. Mustafâ ed-Dimyâtî (yy. : Dâru'l-Hudâ, 2003), 1/88; Şa'bân, *Usûl*, 62.

¹¹ Pezdevî, *Usûl*, 152; Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer İbnu'l-Kassâr, *Mukaddime fi usûli'l-fikh* (Kahire: Dâru'l-Beyârik, 1991), 112; Ebû'l-Velid Süleymân b. Halef el-Bâcî, *İhkâmü'l-fusûl fi ahkâmî'l-usûl*, thk. Abdulmecid Turkı (yy.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1999), 1/340; Tâciüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi' fi usûli'l-fikh* (Diyarbakır: İlim Kitap Evi, ty.), 131; Muhammed Sıdkî b. Ahmed b. Muhammed el-Gazzî, *Keşfu's-sâtir şerhu Gevâmidî Ravdati'n-nâzir* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2002), 1/401.

¹² Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 197.

¹³ Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 131.

¹⁴ İbn Manzûr, “Nesh”, 3/61.

¹⁵ Şîrâzî, *Lume' fi usûli'l-fikh*, thk. Muhyiddîn Dîb Mustevi-Yûsuf Alî Bedîvî (Beyrut: Dâru'l-Kalemi't-Tayyib, 1416/1995), 119.

¹⁶ Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/153.

¹⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/101.

¹⁸ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 607.

¹⁹ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 607-608.

²⁰ Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer İbnü'l-Hâcib, *Muhtasarü Münthe's-sûl ve'l-emel fi 'ilmeyi'l-usûl ve'l-cedel*, thk. Nezîr Hammâd (Beyrut: Dâru İbnü'l-Hazm, 1467/2006), 2/971.

yapılmıştır.²¹ Bu itiraz ve eleştirilerden kurtulmak için Şevkânî, neshin “Şer’î bir hükmün daha sonra olan kendisi gibi şer’î bir hüküm ile kaldırılması” şeklinde tanımlanmasının daha evlâ olduğunu belirtmektedir.²²

Neshin vukuuna gelince Şevkânî’nin aktardığına göre Kur’ân ve Sünnet arasında fark olmaksızın her ikisinde de neshin vukuu, aklen caiz olup şer’an de gerçekleşmiştir. Bu hususta, Ebû Müslim el-İsfahânî (öl. 322/934) dışında âlimlerden aykırı bir görüş nakledilmemiştir.²³ İsfahânî’nin özellikle Kur’ân’da neshin olmadığı yönündeki görüşü, eserleri günümüze ulaşmadığı için tam olarak belli değildir. Fakat Râzî gibi bazı müfessirlerin aktardığı bilgilerden anlaşıldığına göre İsfahânî, Kur’ân âyetleri arasında neshin olmadığını öne sürmüş ve gerekçe olarak da Fussilet sûresinin 42. âyetini²⁴ delil olarak göstermiştir²⁵ İsfahânî’nin bu inkârının, neshin cevazıyla mı ilgili olduğu yoksa vukuuyla mı ilgili olduğu hususunda usûl âlimleri arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Şevkânî’nin aktardığına göre Râzî²⁶ ve Şîrâzî’ye²⁷ göre İsfahânî’nin inkârı, neshin cevâzı hakkında olup, onun bu aykırı görüşü Kur’ân’a hastır.²⁸ Âmidî²⁹ ve İbn Hâcib’e³⁰ göre ise İsfahânî, neshin aklen cevâzına onay vermiş, şer’an vukuuna ise karşı çıkmıştır. Ağır bir dille İsfahânî’yi eleştiren Şevkânî, her iki takdirde de bu onun Kitâb, Sünnet ve akli hükümler hakkındaki büyük cehaletidir, diyerek onun görüşüne karşı çıkmıştır.³¹ Verilen görüşlerden de anlaşıldığı üzere usûlcüler nezdinde, İsfahânî’nin görüşü hakkında net bir kanaat yoktur. Son dönem âlimlerden Subhî es-Sâlih (öl. 1926), İsfahânî’nin toptan ve ayrıntılı bir şekilde neshi iptal etmediğini, çünkü onun mühakkik bir âlim olduğu ve neshin varlığını açıkça (sarahatan) zikreden âyetleri okuduğunu belirttikten sonra onun; “Ona önünden de ardından da bâtil gelemez. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah’tan indirilmiştir.” (Fussilet, 41/42) âyetiyle çeliştiğini zan ettiği neshin bazı kısımlarını iptal etmiş, Allah’ın indirdiği Kur’ânî hükümlerin iptalini ifade etmekten kaçınmak için de nesih kavramı yerine tahsis kavramını

²¹ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 608.

²² Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 608.

²³ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 608-611.

²⁴ İsfahânî, “Allah’ın kitabını (Kur’ân) “Ona (Kur’ân’a) önünden de ardından da bâtil gelemez. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah’tan indirilmiştir.” (Fussilet, 41/42) şeklinde nitelendirmiştir. Eğer (Kur’ân) neshedilirse kendisine bâtil gelmiş olur.” diyerek Kur’ân’daki neshe karşı çıkmıştır. (Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *el-Mahsûl fi ilmi usûli'l-fikh*, thk. Tâhâ Câbir Feyyâd el-E'lvânî (y.y.: Müessesetü'r-Risâle, t.y), 3/311.)

²⁵ Lütfullah Cebeci, “İSFEHÂNÎ, Ebû Müslim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/509.

²⁶ Râzî, *el-Mahsûl*, 3/307.

²⁷ Şîrâzî, *et-Tebşira fi usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Hasan Heytû (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1980), 251. Şîrâzî, adı geçen kaynaktan neshin câiz olduğunu, aklın ve şer’in bunu men etmediğini belirttikten sonra, İsfahânî’ye göre neshin câiz olmadığını belirtir, fakat bunun sadece Kur’ân’a has olduğu konusuna değinmez. Kanaatimizce Şîrâzî’nin verdiği deliller ve yaptığı değerlendirmelerden hareketle Şevkânî, böyle bir sonuca varmıştır.

²⁸ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 611.

²⁹ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/106.

³⁰ İbnü'l-Hâcib, *Muhtasaru Müntehâ*, 2/974.

³¹ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 611.

kullanmayı tercih ettiğini, belirtir.³² Nitekim Sübkî (öl. 771/1370) de neshin bütün Müslümanlara göre vaki olduğunu, Ebû Müslim el-İsfehânî'nin ise neshi tahsis diye isimlendirdiğini – neshin varlığı konusunda muhalefet ettiği de söylenmiştir- o halde aralarındaki ihtilaf lafzidir, değerlendirmesinde bulunur.³³ Sonuç olarak denilebilir ki, bazı âyetler arasında var olduğu sanılan zâhiri teâruz/çelişki âlimlerin cumhuruna göre nesh yöntemi adıyla çözüme kavuşturulurken, İsfehânî tarafından da problem, tahsis yöntemiyle giderilmiştir.

2. Neshin Şartları

İlâhî teşride neshi kabul eden fıkıh usûlü âlimleri, bunun için bir takım şartlar belirlemişlerdir. O şartların bazılarında ittifak halinde olan usûlcüler, bazılarında ise ihtilaf etmişlerdir. Örneğin; Gazâlî ve Şevkânî ilk dört şartı ittifakla kabul ederken, diğerlerinin varlığı hakkında ise farklı kanaat belirtmişlerdir. Genel olarak söz konusu şartlar şunlardır:

1. Mensûh (neshe konu olan nas), aklî değil şer'î (bir hüküm beyan eden) delil olmalıdır.
2. Nâsih konumunda olan nassın, mensûh olan nassın ayrı ve zaman bakımından da ondan sonra olmalıdır. Bu şarta göre nassa eşlik eden şart, sıfat ve istisnaya nesh denilmez, bilakis tahsis denilir.
3. Nesh, şer'î bir nass/hitâb ile olmalıdır. Buna göre, örneğin hükmün ölümle kalkmasına nesh denilmez, yükümlülüğün (teklifin) kalkması denilir.
4. Mensûh, herhangi bir vakitle kayıtlı olmamalıdır. Bunun için nassın kayıtlı bulunduğu sürenin sona ermesi, nesh diye adlandırılmaz.³⁴
5. Nâsih olan nas, kuvvet bakımından mensûh seviyesinde veyahut ondan daha kuvvetli olmalıdır. Çünkü zayıf, kuvvetli olanı izale edemez. Bu şartı, Şevkânî kabul etmektedir. Gâzâlî ise, dokuz şeyin nesh için şart olmadığını sayar ve ilk sırada da, mislin/dengin mislini neshetmesini, verir.³⁵ Dolayısıyla ona göre nâsih ve mensûhta denk olma şartı aranmadığı gibi nâsihin daha kuvvetli olması şartı da aranmaz.
6. Mensûh olan nassın sebebi, nâsih olan nassın sebebinden farklı olmalıdır ki, bedâ (Allah'ın belli bir şekilde vuku bulacağını haber verdiği bir olayın daha sonra başka bir şekilde gerçekleşmesi), lâzım gelmesin.

³² Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, 2014), 262.

³³ Sübkî, *Cem' u'l-cevâmi'*, 88-89.

³⁴ Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/172; Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 613.

³⁵ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 613; Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/172. Gazâlî'nin kabul etmediği şartlar kısaca şunlardır: 1. Mislin/dengin mislini neshetmesi, 2. Neshin, mensûhun vaktinin girmesinden sonra olması, 3. Mensûhun, istisna ve tahsise konu olan hususlardan olması, 4. Nâsih ile mensûhun aynı cins olması; Kur'ân ile Kur'ân, Sünnet ile Sünnet'in neshi, 5. Nâsih ve mensûhun kat'î iki nass olmaları, 6. Nâsihin, mensûhun lafzı gibi menkul olması, 7. Nâsihin, mensûhun mukâbili/karşıtı olması, 8. Nâsih ile mensûhun, nass ile sabit olmaları, 9. Neshedilen hükmün yerine dengi başka bir hükmün veya daha hafif bir hükmün getirilmesi. (Bk. Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/172-173.)

7. Mensûh, nehisi caiz olan hükümlerden olmalıdır. Bu şarta göre, tevhidin aslında nesh vuku bulmaz. Zira Allah, isim ve sıfatları bakımından ezeli olup zail olmaz. Tevhidin aslında nesh gerçekleşmediği gibi sürekliliği nas ile bilinen hükümlerde de nesh gerçekleşmez. Şevkânî, ilk dört şartla beraber zikri geçen beşinci, altıncı ve yedinci şartları da vermektedir.³⁶

8. Nâsîh ve mensûh naslar arasında, anlam bakımından birbirleriyle cem (uzlaştırma) edilmeleri mümkün olmayacak derecede çelişki bulunmalıdır.³⁷

Zikredilen şartlardan hareketle ulemâ, şu üç konuyla ilgili olan Kur'ân ve Sünnet naslarında neshin gerçekleşmeyeceğini belirtmişlerdir:

1. Şartların değişmesiyle değişime uğramayan temel hükümlerle ilgili olan naslar. Örneğin; Allah'a, Peygamber'e, kitaplara, ahiret gününe ve diğer itikâdî esaslara iman etmeyi; ibadet esaslarını; hiçbir durumda kötü olması tasavvur edilemeyen doğruluk, adalet ve emanetleri ehline teslim gibi faziletleri; hiçbir durumda iyi oldukları düşünülmemeyen Allah'a ortak koşma, haksız yere cana kıyma, yalan ve zülüm gibi rezillikleri konu edinen naslar, başka naslarla neshedilemezler.

2. Sürekli olan hükümleri içerip, sigasıyla buna delâlet eden naslar nesh kapsamı dışındadır.³⁸ Örneğin; iffetli kadınlara zina iftirasında bulunan kimselerinin şahitliğinin kabul edilmeme hususu bu kabilden olup, Kur'ân'ın “*Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin.*” (Nûr, 24/4) âyetiyle sabittir.

3. Geçmiş ve gelecek hadiseleri haber veren naslar da, başka naslar tarafından neshedilemezler.³⁹

3. Neshin Çeşitleri

3.1. Kur'ân'ın Kur'ân'la Neshi

Fıkıh usulü âlimlerine göre Kur'ân'ın Kur'ân ile neshinin cevâzı hususunda ihtilaf bulunmamaktadır.⁴⁰ Kur'ân'da neshin bizatihi gerçekleştiğini kabul edenler, İslâm âlimlerinin çoğunluğunu teşkil etmektedir. Ancak özellikle sonraki dönemlerde bu görüşe anti tez oluşturma gayreti içerisine giren ilim adamları da bulunmaktadır. Söz konusu ilim adamları, Muhsin Demirci'nin aktardığına göre Şehristânî, Muhammed Abduh, Seyyid Ahmed Han, Muhammed el-Hudarî, Muhammed Tevfik Sıdkı, Eslem Cayrapûrî, Ömer Rıza Doğrul, Süleyman

³⁶ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 613-614.

³⁷ Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'l-fikh* (yy.: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ty.), 191.

³⁸ Hüküm, süreklilik bildiren bir karineyle beraber bulunması durumunda neshinin cevâzı, mütekellim usûlcüler arasında tartışmalı bir konudur. Şîrâzî'nin de içinde bulunduğu bazı âlimlere göre bu şekildeki hükümlerin neshi câizken, bazı mütekellim/Şâfiî usûlcülere göre ise câiz değildir. (Bk. Şîrâzî, *Şerhu'l-lume'*, 2/491).

³⁹ Abdülvehhâb Hallâf, *İlmü usûli'l-fikh* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423/2003), 260.

⁴⁰ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 627.

Ateş ve Sait Şimşek gibi zatlardır. Onlar, neshin varlığı hakkında ileri sürülen Kur'ânî nasları ise İslâmın kendinden önceki dinleri/şeriatları neshetmesi hakkında olduğunu kabul ederek, bu hususu genel bir çerçeveye oturtmuşlardır. Birbirlerini neshettiği iddia edilen nasları da yorumlayarak, nâsihle mensûh arasında anlam yönünden ortaya çıkan çelişkileri gidermek suretiyle, neshin olmadığını ispata çalışmışlardır.⁴¹ Fakat bu ilim adamlarından Muhammed Hudarî, *Usûlu'l-fikh* adlı eserinde Kitâb/Kur'ân naslarının vürudunun kati olduğunu ve kendileri gibi kati olan (naslarla) nesihlerinin câiz olduğunu belirtmekle kalmayıp bunu, mutevâtir haberlerin bir birleriyle neshini ve ahâd haberlerin de bir birleriyle neshinin ittifakla kabul edildiğini belirtir.⁴² Ayrıca “Nesh, Kur'ân'ı Kerîm'in Nazmı⁴³ ve Hükümü ile sadece Hükümü üzerine vârid olur. Hükümün baki kalmasıyla neshin, (Kur'ân'ın) nazmı/lafzı üzerine vârid olması ise câiz değildir.” şeklinde ilgili konuda bir başlık açmaktadır. Söz konusu başlık altında “Nazmın ve hükümün beraber neshi, neshe cevâz verenlerin ittifak ettiği konulardandır. Tilâvetin baki kalmasıyla hükümün neshi ise cumhurun görüşüdür. Bazı Mutezilî (âlimler) ise ‘Nazm, manânın melzûmudur. Lâzımın kaldırılmasıyla beraber lüzumun/melzûmun baki bırakılması sahih/doğru değildir.’ gerekçesiyle bunu menetmiştir.” bilgisini veren Hudarî, açıkça karşı çıktığı; cumhurun kabul edip bazı Mutezilî (âlimlerin) karşı çıktığı hükümün baki kalmasıyla beraber Kur'ân tilâvetinin neshedilmesidir. Cumhurun, bu tür neshin gerçekleştiğine delil (burhân) olması mümkün olmayan ahâd haberlerle delil getirerek cevâz verdiğini belirten Hudarî, görüşünü şöyle temellendirir: “Ben, Allah'ın bir hüküm ifade etsin diye indirdiği ayeti daha sonra hükümünün baki kalmasıyla kaldırmasının manâsını anlamıyorum. Çünkü Kur'ân'dan hüküm ifade etme ve nazmıyla i'câzı kast edilir. Öyleyse ondan (Kur'ân) hükümünün kalmasıyla beraber bir âyetin kaldırılmasında hangi maslahat vardır? Kesinlikle bu anlaşılıyor. Görüşüme göre beni bunu (kabule) götürecek bir şey (delil/gerekçe) yoktur.”⁴⁴

Kur'ân'ın Kur'ân ile neshini kabul eden âlimlerin istidlalde bulunduğu deliller şunlardır: 1. “Biz bir âyetin hükümünü yürürlükten kaldırır/nesh veya onu unuttursak mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.” (Bakara 2/106); “Biz bir âyetin yerini başka bir âyetle değiştirdiğimizde –ki Allah ne indirdiğini gayet iyi bilir-onlar: “Sen sadece uyduruyorsun” derler.” (Nahl 16/101) ve “Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır.” âyetleridir. 2. İcma delili. Onlara göre konuyla ilgili icma bulunmaktadır. 3. Sahabe kavli. Sahabeden yapılan nakiller, neshin fiilen var olduğunu göstermektedir. 4. Aklî delil. Nesh, aklen de mümkündür. Çünkü iki âyet arasında görülen teâruzı gidermek için neshin dışında bir yolla giderilmesi mümkün olmadığında, aklen neshe başvurmak bir zorunluluktur.⁴⁵ O halde bir çözüm yöntemi olarak nesh, zorunlu bir yöntemdir.

⁴¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, 9. Baskı (İstanbul: Marmara Ü. İ. F. Vakfı Yayınları, 2009), 245.

⁴² Muhammed Hudarî, *Usûlu'l-fikh* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2003), 256.

⁴³ “Nazm, tutarlı delâletler ortaya çıkarmak maksadıyla mâna bakımından birbiriyle uyumlu lafızların aklın uygun gördüğü tarzda bir araya getirilmesini ifade eder.” (Sedat Şensoy, “Nazmü'l-Kur'ân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/464.)

⁴⁴ Hudarî, *Usûlu'l-fikh*, 259.

⁴⁵ Muhammed b. İdrîs eş-Şafîî, *er-Risâle* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1419/1999), 84; Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/158-159; Demirci, *Tefsir usulü*, 246.

Kur'ân'ın Kur'ân'la neshinin örneği; kocası ölen kadının bir yıl iddet bekleme süresinin dört ay on gün ile iptal edilmesidir. Bu hususta önce yüce Allah, “Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler, zevcelerinin, evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda (sağlıklarında) vasiyet etsinler.” (Bakara 2/240) buyurmuş, daha sonra da “Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler.” (Bakara 2/234) buyurmuştur.⁴⁶

Kur'ân'ın Kur'ân ile neshini kabul etmeyenler ise, söz konusu görüşlerini şu gerekçelere dayandırmışlardır. 1. Kur'ân'da neshin varlığına açıkça delâlet eden herhangi bir âyetin olmaması. Nesihle ilgili oldukları söylenen Bakara 2/106, Nahl 16/101 ve Ra'd 13/39. âyetleri ise onlara göre Kur'ân'ın önceki kitapları neshetmesi hakkındadır. 2. Konuyla ilgili üzerinde ittifak edilmiş herhangi bir hadis mevcut değildir. 3. Mensûh olduğu ileri sürülen âyetlerin sayısındaki ihtilâf, neshin bulunmadığını göstermektedir. 4. Neshin varlığını kabul edenler, nâsih ve mensûhun tarihleri konusunda kesin bir delile sahip değillerdir. Böyle bir durumda da neshin mümkün olmadığı açıktır. 5. Bu konu akâidle ilgili bir mesele olmayıp, tefsir ilminde bir sistem niteliğindedir. Bu bakımdan reddi küfrü gerektirmemektedir.⁴⁷ Dolayısıyla neshin inkârında itikat yönünden herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

3.2. Sünnetin Sünnetle Neshi

Neshi kabul eden âlimler, mütevâtir sünnetin mitevâtir sünnet ile; âhâd sünnetin mütevâtir sünnet ile; âhâd sünnetin âhâd sünnet ile neshedilmesi konusunda ittifak etmişlerdir.⁴⁸ Hanefî usûlcüler/fukahâ, sünnetin sünnetle neshi kısımlarına mütevâtir sünnetin meşhur sünnet ile neshi kısmını da eklemektedirler.⁴⁹ Mütevâtir sünnetin âhâd sünnet ile neshi ise âlimler arasında ihtilâflı bir konudur, yeri geldiğinde o ihtilafları detaylı bir şekilde vermeye çalışacağız.

Diğer kısımlar hakkında örnek tespit edilmediğinden dolayı âhâd haberin âhâd haber ile neshine örnek vermekle yetineceğiz. O örneklerden biri de kabir ziyaretiyle ilgilidir. Rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber, önce kabir ziyaretini yasaklamış, daha sonra da, “Sizi kabir ziyaretinden nehyetmiştim, ziyaret edin/edebilirsiniz.”⁵⁰ kavli/söz ile neshetmiştir.⁵¹

⁴⁶ Hallâf, *Usûl*, 258.

⁴⁷ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 246-248.

⁴⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/132; Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 627.

⁴⁹ Şa'bân, *Usûlu'l-fikh*, 402.

⁵⁰ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim* (Riyad: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 1419/1998), “Cenâiz” 36 (no. 977).

⁵¹ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/132.

3.3. Sünnet'in Kur'ân'la Neshi

Sünnet'in Kur'ân'la neshi tartışmalı bir konu olup, usûl âlimlerinin cumhuruna göre câizdir. Bu hususta pek çok örnek bulunmaktadır. Meşhur örneklerinden biri de namazda Beyti'l-Makdis'e dönmenin Kâbe'ye dönmeyle neshedilmesi meselesidir. Bilinmektedir ki, müslümanlar ve Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiklerinde, Kur'ân'ı Kerim'in herhangi bir nassında bulunmamasına rağmen on küsur yıl boyunca Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kılmışlardır. Bu da daha sonra, "(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir." (Bakâra 2/144.) âyeti ile neshedilmiştir.⁵²

İmâm Şâfiî'ye göre ise Kur'ân ancak Kur'ân ile; Sünnet de ancak Sünnet ile neshedilir. Biri diğeriyle neshedilemez.⁵³ Sünnet'in Kur'ân ile neshedilmeyeceğini savunan İmâm Şâfiî, şu değerlendirmede bulunur: "...Allah onlara (mahlukat), her şeyi beyan etsin, hidayet ve rahmet olsun diye Kitâb'ı/Kur'ân indirmiştir. Onda, yarattıklarına bir rahmet olarak farz kıldığı farzların (bir kısmını) sabit bırakmış, diğer bir kısmını da neshetmiştir. Allah, onlara Kitâb'tan neshettiğini Kitâb ile neshettiğini ve Sünnet'in Kitâb için nâsîh olmayacağını beyan etmiştir. Sünnet, nass olarak inen hükümlerde Kitâb'a tabi, Allah'ın mücmel olarak indirdikleri için de müfessirdir."⁵⁴

3.4. Sünnet'in Kur'ân'ı Neshi

Sünnet'in Kur'ân'ı neshetme meselesi de, Sünnet'in Kur'ân'la neshi gibi tartışmalı bir konudur. Usûl âlimlerinin cumhuru söz konusu neshi kabul ederken,⁵⁵ İmâm Şâfiî kabul etmemektedir.⁵⁶ "Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz. Allah'ın gücünün her şeye hakkıyla yettiğini bilmez misin?" (Bakara, 2/106.) âyetinden istidlâlde bulunan İmâm Şâfiî, şu açıklamayı yapmaktadır: "Allah (c.c.) Kur'ân'ın neshinin ve indirilmesinin ertelenmesini ancak kendisi gibi Kur'ân'la olacağını haber vermektedir."⁵⁷ Dolayısıyla Kur'ân Sünnet'le neshedilemez.

Sünnet'in Kitâb'ı neshetmesinin örneği/delili, "Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur" (Bakara, 2/180.) âyetinde vârid olan vârislere vasiyetin vâcibliği hükmünün meşhur olan "Vârise vasiyet yoktur"⁵⁸ hadisiyle neshedilmesidir.⁵⁹

⁵² Âmidî, *el-İhkâm*, 2/135.

⁵³ Şâfiî, *er-Risâle*, 85.

⁵⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 82, 83.

⁵⁵ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 629.

⁵⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, 82.

⁵⁷ Şâfiî, *er-Risâle*, 84,85.

⁵⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-muhtasar min's-Sünen* (Beirut Müessesetu'r-risâle, 2011), "Vesâyâ", 5 (no. 2120).

⁵⁹ Serahsî, *Usûl*, 2/67-69.

Bu konuda da ve önceki konuda da cumhurun görüşü tercihe daha şayandır. Zira verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere Sünnet'in Kitâbla, Kitâbın da Sünnet ile neshedilmesi fiilî olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Kitab'ın Sünnet'i neshetmesi, nesh edici (nâsîh) delilin neshedilen (mensûh) delilin kuvvetinde ya da ondan daha kuvvetli olması kuralına⁶⁰ da uygundur. Sünnet'in Kitâb'ı neshetmesi görüşü de tercihe uygundur çünkü Sünnet de Kur'ân gibi vahiy kaynaklıdır. Zira Rasûlullah'ın (s.a) Sünnet'in vahiy olduğunu gösteren beyanları vardır. Meselâ bir Yahudi gelip ona (s.a) çeşitli sorular sormuş ve Hz. Peygamber'i verdiği cevaplarda tasdik edip gitmiş, ardından Rasûlullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Hakikaten bu adam bana soracağını sordu. Aslında ben onun sordukları hakkında bir şey bilmiyordum. Ama Allah onları bana bildirdi.*”⁶¹ Başka bir münasebetle de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Allah bana sizin alçak gönüllü olmanızı vahyetti...*”⁶²

3.5. İcmâ ve Kıyâs ile Nesh

İcmâ ile nesh, ihtilafî bir konudur. Âlimlerin çoğunluğuna göre icmâ, başka bir delil ile neshedilemeyeceği gibi onunla da başka bir delil neshedilemez. İcmâın neshedilemeyeceği görüşü, icmâın Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleştiği; neshin ise Hz. Peygamber'in vefatından sonra vuku bulmayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Bu bakımdan, Kur'ân ve Sünnet'in icmâ için nâsîh olmaları düşünülemez. İcmâın, başka bir icmâ ile neshedilme olasılığı da mümkün görünmemektedir. Zira nâsîh konumunda olacak olan ikinci/sonraki icma, delile dayalı değilse –müstenedi/dayanağı olmadığı için- hatalı bir icmâ olmuş olur. Eğer delile dayalı ise bu durumda birinci icmâın hatalı olması gerekir. Oysaki icmâ hata kabul etmez. Böyle olunca da, icmâın nâsîh veya mensûh olması imkânsız olmuş olur. İcmâın, kıyâs ile neshi de kabul edilmemektedir. Çünkü kıyâsla amel etmenin şartlarından biri, icmâa aykırı olmamasıdır.⁶³ Söz konusu durumda kıyâs, icmâa muhalif olacağından kendisiyle amel edilmeyecek ve dolayısıyla nâsîh de olamayacaktır. Hanefî usûlcülerden Pezdevî (öl. 493/1100), isim vermeden bazı müteahhir âlimin icmâ ile neshin sahihliğini zikrettiğini, belirtir.⁶⁴ İbn Teymiyye (öl. 728/1328) gibi bazı Hanbelîlere göreyse icmâın kendisiyle değil de senediyle/dayanağıyla nesh câizdir. Onlara göre, icmâa muhalif sahih bir nas bulunduğu anda o icmâ ile o nassın neshedildiğine istidlâlde bulunulur/bulunulabilir.⁶⁵ Anlaşıldığı üzere esasında bu, nassın nas ile neshi türünden olduğu izahtan varestedir.

⁶⁰ Şa'bân, *Usûl*, 401.

⁶¹ Müslim, “Hayz”, 8/315.

⁶² Müslim, “Cennet”, 17/2865.

⁶³ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 637-638.

⁶⁴ Pezdevî, *Usûl*, 221.

⁶⁵ Ebü'l-Abâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Müsevvede fi usûli'l-fikh*, thk. Ahmed b. İbrâhîm ez-Zervî (Riyad: Dâru'l-Fadîle, 1422/2001), 1/450.

Usûl âlimlerinin cumhuruna göre kıyâs ile de başka deliller neshedilemezler. Zira nassın bulunmadığı durumlarda kıyâsa gidilir. Dolayısıyla nassın olduğu yerde kıyâstan söz edilemeyeceğinden Kur'ân ve Sünnet, kıyâs ile neshedilemezler. Bunun yanı sıra kıyâs, ihtimali/zannî bir delildir. Nesh ise kati bir delil ile olmalıdır. Bir de kıyâsta, aslî delillere aykırı olmaması şartı aranır. Bunun için, aykırı olması halinde kıyâs fâsid olur. Kıyâsın, başka bir kıyâsı neshetmesi durumunda doğal olarak iki kıyâsla ilgili çelişki söz konusu olacaktır. Bu durumda bakılır: eğer teâruz kıyâsın asılları (makisûn aleyh) arasındaysa söz konusu nesh, naslar arası nesh babından olacağı için böyle bir nesh söz konusu olabilir. Şayet teâruz, kıyâsın illetleri arasında vuku bulursa bu, asıl ile fer' arasında gerçekleşen çelişki olmuş olur. Kıyâs babından olmamış olur.⁶⁶ Sayrafi'nin belirttiğine göre nesh, ancak tevkîfî delil ile olur. (Bu bakımdan), kesinlikle kıyâsın neshi yeri yoktur.⁶⁷ Kıyâs ile nesh meselesiyle ilgili genel kabul böyle olmakla beraber, kıyâs ile Kur'ân ve mütevâtir sünnetin naslarının neshedilebilirliği, bazı usûl âlimlerinden nakledilmiştir. Bazısından ise sadece ahâd haberin, kıyâs ile neshedileceği aktarılmıştır.⁶⁸

4. Âhâd Haberle Nesih

Usûl âlimleri, ahâd haber ile Kur'ân ve mütevâtir sünnetin neshi konusunda ihtilâf etmiştir. Kimi usûlcüler mutlak olarak kabul ederken kimisi mutlak olarak reddetmiştir. Kimisi ise Hz. Peygamber dönemi ve sonrası arasında bir ayrıma gitmiştir. Bunun için, konu hakkında üç görüş ortaya çıkmıştır. Biz usûl kaynaklarından hareketle konu hakkındaki söz konusu görüşleri ve gerekçelerini incelemeye çalışacağız.

4.1. Âhâd haber ile Kur'ân ve Mütevâtir Haberlerin/Sünnet Neshinin Mutlak Olarak Kabul Edenler ve Delilleri

İbn Hazm'ın (öl. 456/1064) da içinde bulunduğu Zâhirîler ve Hanbelîlerden Tûfî'ye (öl. 716/1316) göre haber-i vâhid ile Kur'ân ve mütevâtir haberlerin bildirdiği hükümlerin neshi mutlak olarak câiz olup, vuku bulmuştur.⁶⁹ İsim vermeden bir grubun, Kur'ân'ın Kur'ân'la ve Sünnetle; Sünnet'in Sünnet'le ve Kur'ân'la neshinin caiz olduğunu, söylediğini belirten İbn Hazm, şöyle demektedir: “Biz de bunu söylüyoruz. Sahih olan da budur. Bizce, tevâtürle nakledilen sünnet ile ahâd haberlerle nakledilen sünnet birdir; hepsi birbirini nesheder, Kur'ân'dan âyetleri de

⁶⁶ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 640-641.

⁶⁷ Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh* (Gardeka: Dâru's-Safva, 1409/1988), 4/132.

⁶⁸ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 641.

⁶⁹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beirut: Dâru'l-İfâkî'l-Cedîde, ty.), 4/107; Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Saîd et-Tûfî, *el-Bülbul fi usûli'l-fikh* (Riyad: Mektebetü'l-İmâmi'ş-Şâfî, 1410/?), 81-82.

nesheder, Kur'ân'dan âyetler de onu (sünnet) nesheder.”⁷⁰ Görüldüğü üzere bu konuda İbn Hazm, açık ve net konuşmuştur.⁷¹

Bu görüşte olan âlimler, görüşlerini şu delillere dayandırmışlardır:

1. Kur'ân'da bulunan hükümlere uymak (itaat) vacip olduğu gibi Hz. Peygamber'den gelen hükümlere de uymak vaciptir.

2. “...o, arzusuna göre konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.” (Necm 53/3, 4) âyetinden anlaşıldığı üzere, Kur'ân ve Sünnet'teki hükümlerin hepsi Allah katındandır. Başka bir ifadeyle hepsinin kaynağı birdir. O halde, Hz. Peygamber'in kelamı Allah'tan gelen vahiydir. Aynı şekilde Kur'ân da vahiydir. Öyle ise hepsi (Kur'ân ve Sünnet) vahiy olma hususunda aynı olduklarına göre, birbirlerini neshetmeleri de caizdir.⁷²

3. Kiblenin değişmesi hadisesinde bir kişinin Kubâ halkına haber vermesi. Beytü'l-makdis'e dönerek namaz kılmak – ki bu konuyla ilgili Kur'ân'dan herhangi bir bilgi bulunmayıp-mütevâtir sünnet ile sabittir. Bu mütevâtir sünnete istinaden Kubâ halkı da, oraya dönerek namazlarını eda ediyorlardı. Beytü'l-makdis'e dönme hükmü neshedilince, Hz. Peygamber'in habercisi onlara gelip kiblenin değiştiğini haber verdi. Bu haber ile onlar Kâbe yönüne döndüler ve Hz. Peygamber, yaptıklarına karşı çıkmadı. Bu da, âhâd haber ile neshin caiz olduğuna delalet etmektedir.

4. Hz. Peygamber'in, civar bölgelere nâsih ve mensûhu bildirmek için tek kişiyi göndermesi.⁷³

5. “De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti-ki pisliğin kendisidir-ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum.” (En'âm 6/145) âyetinin, yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların yenmesini yasaklayan âhâd haber ile neshi, haber-i vâhid ile Kur'ân'ın nesh örneğidir. Dolayısıyla varlığının da delilidir.

6. Âhâd haber ile neshin gerçekleştiğinin örneklerinden/delillerinden biri de (önceleri var olan) müt'a nikâhının âhâd haber ile neshi.⁷⁴

7. Nesh, beyân türlerinden biridir. Haber-i vâhid ile tahsis caiz olduğu gibi, nesh de caizdir.

8. Kur'ân'ın âhâd haber ile neshi câizdir. O halde, mütevâtir sünnetin ahâd haberle neshi daha evlâdır.⁷⁵

Kur'ân'ın (âhâd) Sünnet ile neshine İbn Hazm, “Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara

⁷⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 4/107.

⁷¹ Abdullah Ünalın, “Kur'ân'ı Nesh Bağlamında Sünnet'in Yetkisi”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2018), 24.

⁷² İbn Hazm, *el-İhkâm*, 4/107.

⁷³ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/134.

⁷⁴ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 628-629.

⁷⁵ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/134.

bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin.” (Nisâ 4/15) âyetinin, Hz. Peygamber’in “(Dinî hükümleri) benden alın. Allah onlara bir yol açmıştır. Bekârların zinasının (cezası) yüz sopa ve bir yıl sürgündür. Evlilerin zinasının (cezası) ise yüz sopa ve recimdir.”⁷⁶ buyurmasını örnek olarak verir. Ona göre Hz. Peygamber’in Kur’ân olmayan bu sözü, Kur’ân’da vârid olan “hapsetmek” için nâsihtir. İlgili konu hakkında İbn Hazm’in verdiği bir diğer örnek de, “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın).” (Mâide 5/6) âyetidir. İbn Hazm, konuyu şöyle değerlendirir: “Kıraat, (âyette) geçen ‘erculikum’ (kelimesinin) cer ve fethasıyla. Her ikisi de ancak ‘ercul’ (kelimesinin) ‘ruus’ kelimesine atfedilmesi durumunda câiz olur. Çünkü matuf ve matuf aleyh arasında matuf aleyhle ilgili olmayan bir haberin (bilginin) girmesi kesinlikle câiz değildir. Zira böyle bir şey problem teşkil edip beyân (açıklama) olmaz... Ayakların yıkanacağına dair Sünnet gelince ayaklardan meshetme (hükümünün) mensûh olduğu sahit olmuş oldu. Sahabe de böyle yapıyordu (yani ayaklarını yıkıyorlardı).”⁷⁷

Zikri geçen delillerden ve de âhâd haber konusunda⁷⁸ yaptığı değerlendirmelerden anlaşıldığı üzere İbn Hazm’e göre Kur’ân ve bütün kısımlarıyla Sünnet, vahiy olma yönünden birdirler. Kur’ân vahyinin muhafazası nasıl ki, Allah’ın (c.c.) garantisinde ise Sünnet de aynı şekilde Allah’ın garantisi altındadır. Bu bakımdan ona (Kur’ân) herhangi bir tebdil ve tağyir ilişmemiş/ilişemez. Bu düşünceye sahip olan İbn Hazm, sonuç olarak âhâd haber ile Kur’ân –ki bunun vukuuna örnekler de vermişti- ve Mütevâtir haberlerin/Sünnet neshini mutlak olarak kabul etmiş ve zikredilen örneklerden de anlaşıldığı üzere ancak o, konuyu Sünnet’in vahiy oluşu üzerinden değerlendirmeye çalışırken, Sünnet’in sonraki nesillere aktarma faaliyetlerindeki farklı inanç ve özelliklere sahip insan unsurunu göz ardı etmiştir. Kur’ân ve mütevâtir sünnet tevâtür yoluyla sonraki nesillere aktarıldıkları için her türlü art niyetli insanların müdahalesinden korunmuş bir şekilde günümüze kadar intikal etmiştir. Bunu, haber-i vâhid hakkında söylemek vakıya ve günümüze ulaşan hadis külliyatına aykırıdır. Nitekim hadis kaynaklarına ve hadis âlimlerinin verdikleri malumatlara bakıldığında âhâd haberler içerisinde makbul olanlar olduğu gibi merdûd olanlar da bulunmaktadır. Bu bakımdan, kanaatimizce âhâd haberi Kur’ân ve mütevâtir sünnet ile sübut yönünden bir saymak doğru olmadığı gibi, onunla ikisini neshetmek de uygun değildir.

Hanbelîlerden Tûfî, âhâd haberle Kur’ân ve mütevâtir sünnetin neshini mutlak olarak kabul eden Zâhirîlerin görüşünü daha evlâ kabul ederek, onların görüşünden yana tavır almıştır. Gerekçe olarak da; Kur’ân, mütevâtir ve âhâd sünnet arasında asgari müşterek olan (hükümlere delâlet etmede bazı âyet ve hadislerin) zan ifade etme ve bunun da amel ve şer’î istidlâlde yeterli oluşunu verir. İtiraz olarak yöneltile ihtimali bulunan Hz. Ömer’in (r.a.)”Unutup unutmadığını bilmediğimiz bir kadının sözünden dolayı rabbimizin kitabını ve peygamberimizin sünnetini terk edecek değiliz/terk etmeyiz.” sözünü Tûfî, Hz. Ömer’in kadının sözünü şüpheli bulduğu için reddettiğini,

⁷⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1414/1994), “el-Hudûd”, 7 (no. 2550).

⁷⁷ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 4/111-113.

⁷⁸ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 1/121.

eğer sözü (haberi) zan ifade etmiş olsaydı onunla amel ederdi, şeklinde yorumlamıştır.⁷⁹ Anlaşıldığı üzere Tûfî, söz konusu görüşünü naslar (âyet ve hadisler) arasında asgari müşterek olan “zan ifade etme” üzerine kurmuştur. Nasların sübut yönünden farklılık arz etmesini ise göz önünde bulundurmamıştır. Bu ise pek sağlıklı bir yaklaşım değildir. Zira delâlet bakımından aralarında söz konusu olan ortak nokta, bazılarının delâleti katî bazılarının ise zannî olması sebebiyle hepsinde bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra naslar arasında sübut bakımından da farklılık bulunmaktadır. Nitekim âyetlerin sübutu katî iken hadislerin sübutu ise; mütevâtirlerde katî, âhâdlarda ise zannidir.

Bu görüşlerin yanında şu da unutulmamalıdır ki, Hanefîlerin meşhur olarak kabul ettiği fakat diğer mezhep âlimlerinin âhâd olarak kabul ettiği haberler, Hanefîlere göre Kur’ân’ı neshedebilmektedir. Örneğin onlara göre “vârise vasiyet yoktur” hadisi meşhur olup Kur’ân’ı neshetmiştir. Diğer mezhep âlimleri ise bu hadisi haber-i vâhid olarak kabul etmektedirler.⁸⁰

4.2. Hz. Peygamber Döneminde Vukuunu Kabul Edenler ve Delilleri

Bâcî (öl. 474/1081),⁸¹ Gazâlî (öl. 505/1111)⁸² ve Kurtubî (öl. 656/1258) gibi bazı âlimler, âhâd haberin neshi hususunda Hz. Peygamber dönemiyle sonrası arasında bir ayrıma gitmişlerdir. Onlar, Hz. Peygamber zamanında haber-i vâhid ile neshin gerçekleşmesini kabul ederken, sonrası içinse kabul etmemektedirler.⁸³ İlk dönem usûlcülerden Bâkılânî (öl. 403/1013) de, pek çok ilim ehlinin; sahâbe döneminde âhâd haberle neshin varlığını kabul ettiğini belirterek, tercihini bu görüşten yana yapmıştır.⁸⁴

Bu görüşü savunanlar, Kubâ halkının kıblenin neshi/değişmesi hususunda haber-i vâhidi kabul etmelerini; Hz. Peygamber’in İslam yurdu olan bölgelere nâsîh ve mensûhu nakleden sahâbelerden birini göndermesini; âhâd haberle tahsîsin cevazını gerekçe göstermektedirler.⁸⁵ Onlara göre bu tür faaliyetler, bir kişinin haber vermesiyle gerçekleştiğine göre Hz. Peygamber dönemiyle sınırlı kalmak kaydıyla haber-i vâhid, Kur’ân ve mütevâtir haber/leri nesheder/edebilir.

Gazâlî bu konuda şu değerlendirme de bulunmaktadır: “*Muhtâr (tercih edilen) olan bunun - akıl ile amel kabul edilirse şayet- aklen caiz olması ve naklen/sem’ en de Hz. Peygamber zamanında vuku bulmasıdır. Bu da, Kubâ kıssası ve valilerden birinin civar memleketlere gönderilip, nâsîh ve mensûhu tebliğ etmeleri, delili ile (sabittir). Fakat bu (âhâd haber ile nesh), Kur’ân ve malum mütevâtirin haber-i*

⁷⁹ Tûfî, *el-Bülbül*, 82.

⁸⁰ Mansur Koçinkağ, *İlk Dönem Sünnet ve Haber-i Vâhidle İlgili Tartışmalar* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011), 176-177.

⁸¹ Bâcî, *İhkâmu’l-fusûl*, 1/432.

⁸² Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/178

⁸³ Şevkânî, *İrşâdu’l-fuhûl*, 628.

⁸⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Bâkılânî, *et-Takrîb ve’l-irşâd (es-Sağîr)*, thk. Abdülmecîd b. Alî Ebû Zende (Beyrut: Müessesetü’r-risâle, 1418/1998), 3/80.

⁸⁵ Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *Ravdatü’n-nâzir*, thk. Şa’bân Muhammed İsmail (Beyrut: el-Mektebetu’l-Mekkiyye, 1998), 1/263.

vâhid ile kaldırılamayacağına/nesh dair sahâbe icmânın bulunması ve selef ile haleften buna cevaz verenlerin olmaması deliliyle, Hz. Peygamber'in vefatından sonra mümtendir.”⁸⁶

4.3. Haber-i Vâhidle Neshi Kabul Etmeyenler ve Delilleri

Bu görüşte olan usûlcülere göre haber-i vâhid, Kur'ân ve mütevâtir sünneti neshedemez. Hatta bu konuda icmân olduğunu ileri süren âlimler bile olmuştur.⁸⁷ Fakat bu pek mümkün görünmemektedir. Zira ahâd haberle neshi, mutlak olarak kabul eden Zâhiriler ve onlarla aynı görüşü paylaşanlar ile Hz. Peygamber zamanında vuku bulduğunu savunan usûlcüler muhalefet etmişlerdir. Bu bakımdan bazı usûlcülerin⁸⁸ bu görüşü, -hakkında icmâ olduğunu kabul etmeyip- usûl âlimlerinin cumhuruna atfetmeleri daha isabetli görünmektedir.

Usûlcülerin cumhuruna göre herhangi bir mani bulunmadığından dolayı bu nevi nesh, aklen caiz şer'an ise caiz değildir. Konuyla ilgili gerekçelerinden biri sahabenin, Kur'ân ve mütevâtir derecesinde olan sünnetin (hükümünün) haber-i vâhid ile kaldırılamayacağına dair icmâlarıdır. Şöyle ki Hz. Ömer, “Doğru mu yalan mı söylediğini bilmediğimiz bir kadının sözünden dolayı rabbimizin kitabını ve peygamberimizin sünnetini terk etmeyiz.”; Hz. Ali de, “Topuklarına bevl yapan bir bedevinin sözüyle rabbimizin kitabını ve peygamberimizin sünnetini terk etmeyiz.” söyleminde bulunup, haber-i vâhid ile Kur'ân ve tevâtür yoluyla sabit olmuş sünnetler hakkında hükmetmemişlerdir. Onların bu tavrı, sahâbe arasında şöhret bulmasına rağmen karşı çıkan olmamıştır. Dolayısıyla bu konuda sahâbe arasında icmâ oluşmuştur.⁸⁹ Bir diğer gerekçeleri de, âhâd haber zayıftır. Mütevâtir ise ondan daha kuvvetlidir. Zayıf olan kuvvetlinin karşısında yer almaz. (O halde, zayıf olan âhâd haber daha kuvvetli olan mütevâtirin karşısında yer alamaz), şeklindeki aklî çıkarımdır.⁹⁰ Ayrıca cumhurun görüşü, nesh için belirtilen “Nâsîh olan nassın, kuvvet bakımından mensûh seviyesinde veyahut ondan daha kuvvetli olması. Çünkü zayıf, kuvvetli olanı izale edemez.” şartına da uygunluk arz etmektedir.

Karşı görüşte olan âlimlerin ileri sürdüğü bazı delillere ise şu cevaplar verilmiştir:

1. Kubâ halkının olayına şu şekilde cevap verilmiştir: İlgili haber-i vâhid, (gelen haberin) doğru olduğunu bilmeyi gerektirecek; Hz. Peygamber'in mescidine yakın olmaları ve bu hususta oradakilerin gürlüklerini/seslerini duyma gibi bir takım karinelerin eşlik etmesi ihtimali nedeniyle söz konusu olan haber-i vâhid, mütevâtir haber konumuna çıkmıştır.

2. Nâsîh ve mensûhun tebliği için tek kişinin civar bölgelere gönderilmesine, haber-i vâhidin caiz olduğu/kabul edildiği konularda tek kişinin tebliği câiz, kabul edilmediği konular da ise caiz değildir. Yani bu konu mutlak olmayıp, konunun önemi doğrultusunda tebliğcilerin sayısı artabilir, azalabilir.

⁸⁶ Gazâlî, *el-Müstasfâ*, 1/178.

⁸⁷ Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 628.

⁸⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/132; İbn Kudâme, *Ravdetü'n-nâzir*, 1/263; Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 627-628.

⁸⁹ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/133; İbn Kudâme, *Ravdetü'n-nâzir*, 1/263-264.

⁹⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/133.

3. “Nesh, beyân türlerinden biridir. Haber-i vâhid ile tahsis câiz olduğu gibi, neshi de câizdir.” gerekçesine de şu cevap verilmiştir: Bu, neshi tahsise kıyaslamaktır. Ancak ikisi arasında fark vardır. O da şudur: Nesh, sabit olan hükmü kaldırma iken, tahsis ise öyle değildir. Dolayısıyla kıyas mae'l-farık olacağından birbirlerine kıyaslanmaları makbul değildir.

4. Kur'ân'ın âhâd haber ile neshi câizdir. O halde, mütevâtir sünnetin onunla neshi daha evlâdır, gerekçesine de, Kur'ân'ın haber-i vâhid ile neshinin sıhhatini kabul etmiyoruz, denilerek karşı çıkmıştır.⁹¹

Sonuç

Fıkıh usûlü âlimlerine göre Kitâb/Kur'ân ve Sünnet arasında fark olmaksızın her ikisinde de neshin vukuu; -ileri sürdürdükleri şartların yerinde olması kaydıyla- aklen caiz olup şer'an de gerçekleşmiş ve pek de tartışma konusu yapılmamıştır. Fakat süreç içerisinde Kur'ân'da neshin varlığı, kimi ulemâ tarafından tartışmaya açılmıştır. Öyle ki Kur'ân'da neshin vukuunu, İslâm âlimlerinin çoğunluğu tarafından kabul edilmesine karşılık anti tez oluşturma gayreti içerisine giren ilim adamları olmuştur. Kur'ân'daki neshin durumu böyleyken Sünnetteki neshin durumu ise farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; mütevâtir sünnetin mütevâtir sünnet ile; âhâd sünnetin mütevâtir sünnet ile; âhâd sünnetin âhâd sünnet ile neshedilmesi konusunda usûlcüler ittifak halindeyken, Ku'rân'ın Sünneti, Sünnetin de Kur'ân'ı neshetmesi ve özellikle de âhâd haberle Ku'nân'ın ve de mütevâtir sünnetin neshi meselesinde ise ciddi görüş farklılıkları bulunmaktadır.

Usûlcülerin cumhuruna göre, Kur'ân ile Sünnet birbirlerini neshetme salahiyetine sahipken, İmâm Şâfiî'ye göre ise Kur'ân ancak Kur'ân ile; Sünnet de ancak Sünnet ile neshedilir. Biri diğeriyle neshedilemez. Âhâd haberle nesh ise, İbn Hazm'ın da içinde bulunduğu Zâhirîler ve Hanbelîlerden de Tûfî'ye göre, onunla Kur'ân ve mütevâtir haberler mutlak olarak neshedilirler/edilebilirler. Bâkîllânî, Bâcî, Gazâlî ve Kurtubî gibi bazı âlimler, âhâd haberin neshi hususunda Hz. Peygamber dönemiyle sonrası arasında bir ayrıma gitmişlerdir. Onlar, Hz. Peygamber zamanında haber-i vâhid ile neshin gerçekleşmesini kabul ederken, sonrası içinse kabul etmemektedirler. Usûlcülerin cumhuruna göreyse, herhangi bir mani bulunmadığından dolayı bu nevi nesh aklen caiz, şer'an ise câiz değildir. Cumhura ait olan görüş hakkında icmânın olduğunu ileri süren kimi âlimler olmuşsa da bu, mutlak olarak gerçekleşmesini kabul eden Zâhirîler ve onlarla aynı görüşü paylaşanlar ile Hz. Peygamber zamanında vuku bulduğunu savunan usûlcülerin muhalefet etmeleri nedeniyle, bu görüş paralelinde icmânın gerçekleştiği iddiası pek isabetli görünmemektedir. Bu bakımdan söz konusu görüşün, usûl âlimlerinin cumhuruna nisbet edilmesi daha isabetli görünmektedir.

Son olarak âhâd haberle nesh konusunda usûlcülerin cumhurunun görüşü, ileri sürdürdükleri akli ve nakli deliller ve de nesh için belirlenen şartlar bakımından daha isabetli görünmektedir.

⁹¹ Âmidî, *el-İhkâm*, 2/134.

Kaynakça | References

- Âmidî, Ebu'l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Muhammed. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1426/2005.
- Apaydın, H. Yunus. "Mütevâtir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/208-211. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV yayınları. 7. Baskı. 2013.
- Bâcî, Ebû'l-Velid Süleymân b. Halef. *İhkâmu'l-fusûl fî ahkâmi'l-usûl*. Thk. Abdulmecid Türkî. yy.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1415/1995.
- Bâkîllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed. *et-Takrîb ve'l-irşâd (es-Sağîr)*. Thk. Abdülmecîd b. Alî Ebû Zende. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998.
- Basrî, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Alî. *Mu'temed fî usûli'l-fikh*. Thk. Muhammed Hamîdullâh. 2 Cilt. Dimeşk: el-Me'hedu'l-İlmiyye, 1385/1965.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir usulü*. İstanbul: Marmara Ü. İ. F. Vakfı Yayınları. 9. Baskı, 2009.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Usûlü'l-fikh*. yy.: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ty.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Müstasfâ min ilmi'l-usûl*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1433/2012.
- Gazzî, Muhammed Sıdkî b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfu's-sâtir şerhu Gevâmudi Ravdati'n-nâzir*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2002.
- Hallâf, Abdülvehhâb. *İlmü usûli'l-fikh*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423/2003.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *el-Kifâye fî me'rifeti usûli'l-ilmî'r-rivâye*. Thk. İbrâhîm b. Mustafâ ed-Dimyâtî. yy.: Dâru'l-Hudâ, 2003.
- Hudarî, Muhammed. *Usûlü'l-fikh*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1424/2003.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Dâru'l-İfâkî'l-Cedîde, ty.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *Ravdatü'n-nâzir*. Thk. Şa'bân Muhammed İsmail. Beyrut: el-Mektebetu'l-Mekkiyye, 1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvî. *Sünen*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1414/1994.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdır, ty.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdididdîn Abdisselâm el-Harrânî. *el-Müsevvede fî usûli'l-fikh*. Thk. Ahmed b. İbrâhîm ez-Zervî. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Fadîle, 1422/2001.
- İbnu'l-Kassâr, Ebû'l-Hasan Alî b. Ömer. *Mukaddime fî usûli'l-fikh*. Kahire: Dâru'l-Beyârik, 1991.
- İbnü'l-Hâcib, Ebû Amr Cemâlüddîn Osmân b. Ömer. *Muhtasaru Münthe's-sûl ve'l-emel fî 'ilmeyi'l-usûl ve'l-cedel*. Thk. Nezîr Hammâd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbnü'l-Hazm, 1467/2006.
- Koçinkağ, Mansur. *İlk Dönem Sünnet ve Haber-i Vâhidle İlgili Tartışmalar*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.
- Koçyiğit, Talat. *Hadîs Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Lütfullah Cebeci. "İSFEHÂNÎ, Ebû Müslim". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/509. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Riyad: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 1419/1998.

- Pezdevî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Huseyn. *Usûlu'l-Pezdevî (Kenzu'l-vusûl ilâ ma'rifeti'l-usûl)*. yy.: Mir Muhammed Kütüphanesi, ty.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl *Usûlü's-Serahsî*, Thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty.
- Sevgili, Hamit. "Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin Usûl Anlayışında Âhâd Haberinin Epistemolojik Değeri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2019): 227-255.
- Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih. *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, 2014.
- Subhî's-Sâlih. *U'lûmu'l-hadîs ve mustalahuhu*. yy.: Dâru'l-İlim, ty.
- Sübki, Tâciüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi. *Cem'u'l-cevâmi' fi usûli'l-fikh*. Diyarbakır: İlim Kitap Evi, ty.
- Şa'bân, Zekiyüddîn. *Usûlu'l-fikhü'l-İslâmî*. yy.: ty.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs *er-Risâle*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1419/1999.
- Şensoy, Sedat. "Nazmü'l-Kur'ân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/464-466. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*. Thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hellâk. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1428/2007.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm. *el-Meû'ne fi'l-cedel*. Thk. Abdülmecîd Türkî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmiyy, 1408/1988.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhîm. *Lume' fi usûli'l-fikh*. Thk. Muhyiddîn Dîb Mustevi-Yûsuf Alî Bedîvî. Beyrut: Dâru'l-Kalemi't-Tayyib, 1416/1995.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmi'u'l-muhtasar min's-Sünen*. Beyrut Müessesetu'r-Risâle, 2011.
- Tûfî, Ebû'r-Rebî Süleymân b. Abdilkavî b. Abdilkerîm b. Saîd. *el-Bülbül fi usûli'l-fikh*. Riyad: Mektebetü'l-İmâmi's-Şâfiî, 1410/?.
- Ünalın, Abdullah. "Kur'ân'ı Nesh Bağlamında Sünnet'in Yetkisi". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Aralık 2018): 11-30.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Haber". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 14/346-349. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh. *el-Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh*. 6 Cilt. Gardeka: Dâru's-Safva, 1409/1988.